

Vlucht in kunst

Westerse mens is bang om iets van 11 september te vergeten

De aanslagen van 11 september hebben een waaier van kunstuitingen voortgebracht. Liedeke Plate en Anneke Smelik verrichtten onderzoek naar de neerslag van 9/11 in de kunst. Op deze pagina een collage samengesteld uit de productie van de afgelopen vijf jaar.

Cultuurredactie

De kunsten, van hoog tot laag, zijn vrijwel onmiddellijk na de aanslagen deel gaan uitmaken van de publieke verwerking van 11 september, stellen Smelik, hoogleraar visuele cultuur, en Plate, universitair docent cultuurwetenschappen, in Nijmegen vast. „Gedichten, romans, filosofische essays en stripverhalen, maar ook foto-installaties, films, toneelstukken, quilts, monumenten, performances, tatoeages, popliedjes en een requiem – de hoeveelheid en variatie aan vormen is haast overweldigend.”

De onderzoekers verklaren deze vlucht in de kunst uit het feit dat 11 september nog verwerkt, geduid en begrepen moet worden. „Terwijl het politieke gekrakeel en de oorlogen in Afghanistan en Irak losbarstten, wendden vele mensen zich tot kunst en populaire cultuur voor diepere antwoorden. Of het nu gaat om troost, hoop, moed, of juist om "schadenfreude" of kritiek, kunst en populaire cultuur hebben aan deze ramp betekenis gegeven.”

Smelik en Plate signaleren nog een tweede oorzaak voor de claim op de kunst na 11 september. Ze leggen verband met het verdwijnen van 'de' geschiedenis door de emancipatie van allerlei minderheidsgroepen in de samenleving. Dat heeft als gevolg dat geschiedenis niet meer dan een constructie is, een van de vele mogelijke verhalen die over het verleden te vertellen zijn. „Hiermee komt ook onze nationale culturele identiteit op losse schroeven te staan. Want als we geen verleden met elkaar delen en ook allemaal anders zijn, wat bindt ons dan nog wel? Deze fundamentele verandering in onze relatie tot het verleden heeft in de westerse cultuur geleid tot een ware obsessie ermee. Zoiets is bijvoorbeeld af te lezen aan de recente discussies over de canon.”

Onze fascinatie voor het verleden, gecombineerd met de angst om te vergeten, resulteert in een obsessie met het bewaren en conserveren, aldus de onderzoekers. „Alles moet bewaard. Als we

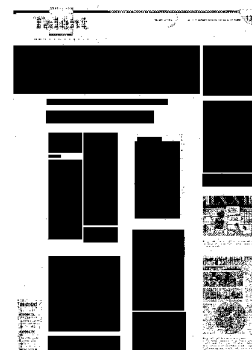
ons geen voorstelling kunnen maken van wat in de toekomst wel of niet de moeite van het bewaren waard zal worden gevonden, kunnen we dan niet beter het zekere voor het onzekere nemen en alles bewaren? De kelders van de nationale musea raken vol en de lijst rijksmonumenten is te lang. Thuis en op kantoor worden computers jaarlijks uitgebreid met nog meer geheugen, zodat we ook nog alles digitaal kunnen opslaan. Het dwangmatig registreren van de gebeurtenissen van 11 september is ontegenzeggelijk een onderdeel van deze herinneringscultuur.” Een treffend voorbeeld daarvan vormen de vijf webcams op Ground Zero. Ze maken elke vijf minuten een foto van het bouwterrein. „Het archief bevat nu al meer foto's dan een mens in haar of zijn leven kan bekijken!”

Mede n.a.v. "Stof en as. De neerslag van 11 september in kunst en cultuur", door Liedeke Plate en Anneke Smelik (red.); uitg. Van Gennep, Amsterdam, 2006; ISBN 90 5515 761 9; 223 blz.; € 22,50.

Lonesome Day

Hell's brewing, dark sun's on the rise
This storm will blow through, by and by
House is on fire, vipers in the grass
Little revenge and this too shall pass
This too shall pas, darling
Yeah I'm gonna pray
Right now, all I got's this lonesome day
Lonesome day

(De hel is losgebarsten, een donkere zon



komt op

Deze storm zal over ons heen komen

Het huis staat in brand, adders in het gras

Een korte wraak en dit zal ook weer

overgaan

Ja, ik zal bidden

Nu heb ik slechts deze eenzame dag

Eenzame dag)

*(Popzanger Bruce Springsteen in zijn album
"The Rising" (2002))*



● De Nederlandse kunstenaar Martine Jacobs verwerkte Ground Zero in diverse pastels. Haar ontwerpen zijn digitaal – „de techniek van deze tijd” – en daarna uitgevoerd op triplex. Zij zet Ground Zero in een breder perspectief door het verleden erbij te betrekken: „Gedeeld verdriet” vermengt de aanslag op het WTC in New York met de aanval op Hiroshima. „Gedeeld verdriet, of het nu New York is of Hiroshima, verdriet is overal hetzelfde.”

Foto Martine Jacobs

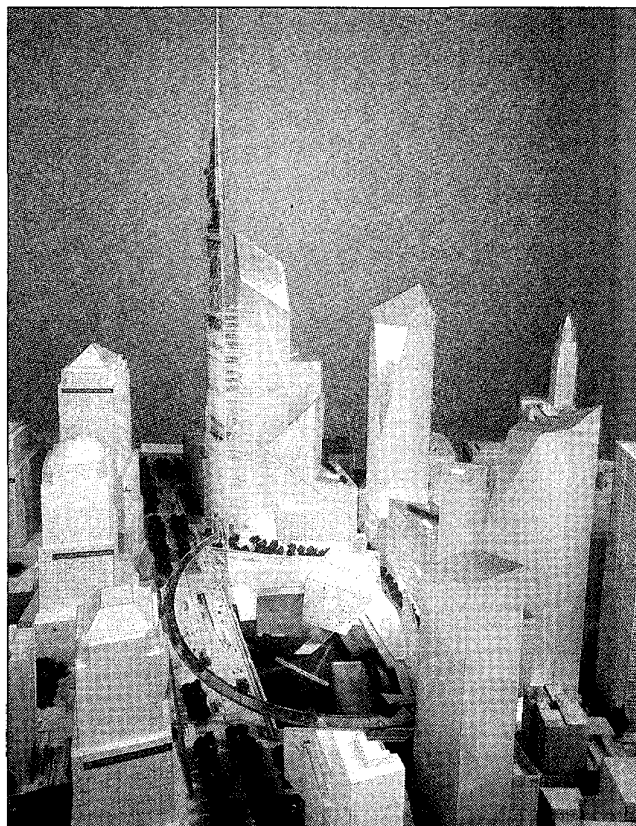
EXTREEM LUID & ONGELOOFLIJK DICHT BIJ

'ALLES IS
VERLICHT
DOOR HET
VUURWERK
VAN FOERS
TALENT EN
SCHRIJF-
KUNST.'
- TROUW

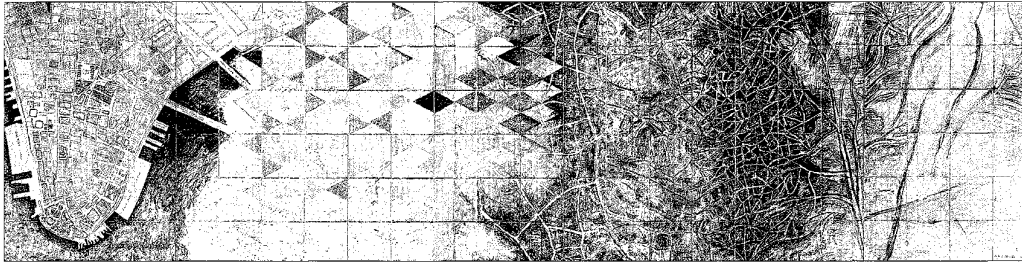
ROMAN
ANTHOS MARTEAU

JONATHAN SAFRAN FOER

● De jonge Amerikaanse auteur Jonathan Safran Foer (1977) schreef in 2005 zijn tweede boek, dat opnieuw wereldwijd een bestseller werd, "Extremely Loud and Incredibly Close". De Nederlandse titel luidt: "Extreem luid & ongelooflijk dichtbij". De hoofdverhaallijn gaat over de pientere negenjarige Oskar Schell, die zijn vader heeft verloren bij de aanslagen op de Twin Towers. Na de begrafenis vindt hij een sleutel in een envelop in een vaas. Op de envelop staat de naam Black. Het begin van een mysterieuze zoektocht naar het slot waarop de sleutel past. Foer heeft de enorme tragedie van nine-eleven niet te zwaar aan willen zetten. In plaats van een gitzwarte roman, heeft hij er een nogal licht boek van gemaakt, vooral door zijn gebruik van humor. De vroegwijze Oskar heeft een droge, observerende en tegelijk komische stijl. De illustraties achter in het boek van een vallende persoon die achterstevoren zijn geplaatst, symboliseren Oskars wens om nine-eleven terug te draaien.



● De beroemde Berlijnse Pool, architect Daniel Libeskind, ontwierp een nieuw gebouw dat de plaats van het World Trade Center moet gaan innemen. Het gebouw moet qua hoogte de Petronastorens in Maleisië (452 meter) overtreffen, maar zal niet het hoogste gebouw ter wereld worden. Dat staat momenteel in Dubai (705 meter). Foto EPA

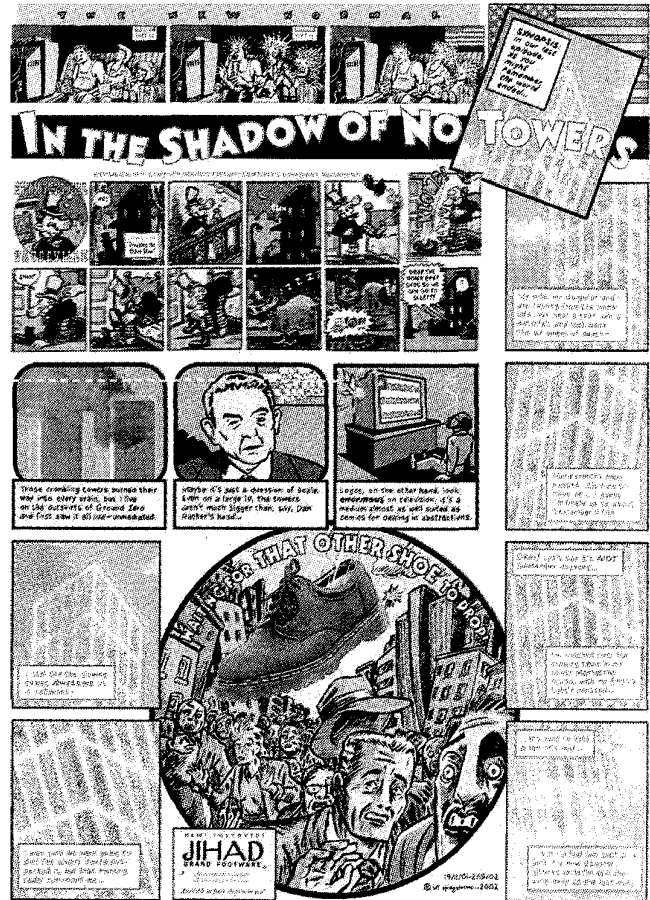


● In het Nederlands Tegelmuseum in Otterlo hangt een tegeltableau van de in New York geboren keramist Chris Dagnadi. Ooit stond hij boven op de Twin Towers en bevestigde het panorama dat zich onder hem ontvouwde, van Manhattan tot Harlem en Brooklyn, zijn geboorteland. De aanslagen van 11 september maakten diepe indruk op hem. Met het panorama in herinnering bracht hij zijn emoties tot uitdrukking in een tableaus met 144 tegels. In "Transformatie" is aan links naar rechts het raster van straten en gebouwen in Lower Manhattan te zien met daarin de lege plaats waar de Twin Towers stonden. Het is een soort plattegrond, een tekening van patronen die de vele volken vertegenwoordigen die in New York wonen. Deze gaat over in een Arabisch patroon, met daarin een universele ster. In het midden is een van de torens van het World Trade Center te herkennen, met daarnaast de puinhoop en de scherven na de aanslag, weergegeven in sombere kleuren. Die gaan over in rode en groene tinten, omdat het leven toch weer verder gaat. De hoop en de verwachting van herstel en een nieuw begin zijn in een heldere kleur blauw weergegeven. Dagnadi werkt tegenwoordig bij de Koninklijke Porcelain Elex in Delft.

Foto: badelstrijd, Tegelmuseum



● Vijf jaar later en nog steeds ligt Ground Zero (een goede vertaling is onmogelijk) er brak en braak bij. Cox and Forkum stellen dat in een cartoon aan de kaak.



● Pagina uit de grafische roman (een mooi woord voor stripverhaal) van de Joods-Amerikaanse tekenaar Art Spiegelman. Spiegelman verwierf bekendheid met zijn stripverhaal "Maus" over de Holocaust. In "In de schaduw van geen torens" (2004) verwerkte hij zijn eigen ervaringen op de dag van de aanslag in New York. Het is tevens een vlijmscherpe satire op de politiek van de regering-Bush.